

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**TÖBBSZÖRÖS KISEBBSÉGBEN:
IDENTITÁS ÉS OKTATÁSI INKLÚZIÓ
EGY ROMÁNIAI MAGYAR SIKET
KÖZÖSSÉGBEN**

Belényi Emese Hajnalka

Témavezető: Dr. Pető Ildikó

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2016

Az értekezés célkitűzései, a téma körülhatárolása

A hátrányos helyzetű, kirekesztett, társadalmi kockázatnak kitett egyének, családok és közösségek oktatási és továbbtanulási, szakmai és társadalmi mobilitási folyamatai, illetve esélyei olyan sajátos jelenségkomplexumot képeznek, amely állandó, rendszeres és stratégiai tervezésen alapuló beavatkozást és figyelmet igényel. Disszertációmban *az etnikai-nemzeti kisebbségben élő Bihar megyei (romániai) magyar siket személyek* helyzetét vizsgálom, olyan társadalmi csoportét, amelynek tagjai esetében a fogyatékosági létállapotukkal, annak társadalmi percepciójával kapcsolatos hátrányos helyzet és a kirekesztődés folyamatai sajátosan többrétegű nyelvi és kulturális identitásbeli jellemzőket hordoznak. Sajátos a helyzetük egyrészt abban az értelemben, hogy - a nemzeti többséghez tartozó román sorstársaikkal együtt - elsődlegesen a jelnyelvet használó különálló kulturális közösséget, speciális kommunikációs és tanulási szükségletekkel rendelkező társadalmi csoportot alkotnak. Másrészt származásuk, családi, anyanyelvi-kulturális szocializációjuk révén a magyar nemzeti kisebbségi közösséghez tartoznak.

Szociológiai és antropológiai perspektívából tekintve a siketség - eltérően más fogyatékosági típusoktól - *nyelvi-kulturális közösségalkotó tényezőként* működik. Tajfel szerint (1978) a kulturális közösségek tudomásul veszik, hogy társadalmilag konstruált és ebből következően kognitív tartalommal rendelkező csoportjegyeik különböztetik meg őket környezetüktől.

Ennek értelmében a siket közösség nem csupán fogyatékossgal élők egyik csoportja, hanem *nyelvi-kulturális kisebbség* is, amelynek tagjai elsődleges kommunikációs eszközként a jelnyelvet használják, hasonló módon viselkednek, és hasonló hiedelmeket vallanak. A siketség, mint létállapot, egyrészt megköveteli a társadalom alkalmazkodását a siket ember sajátos (társadalmi, oktatási, pszichológiai, kommunikációs) szükségleteihez, másrészt pedig egy olyan jelenség, amellyel egy adott embercsoport identitása jellemezhető. Padden (1989) a siket közösségre jellemző nyelv, élmények, értékek és érintkezési formák összességéeként definiálja a siket kultúrát.

A *nemzeti kisebbség* szintén kulturális alapon szerveződő közösség, „egy állam polgárainak olyan csoportja, amely számszerű kisebbséget alkot, az adott államban nincs domináns helyzetben, s olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságai vannak, amelyek különböznek a népesség többségének ilyen jellemzőitől, olyan összetartozás-érzésről (szolidaritásról) tanúskodik, hogy - ha burkolt formában is - kollektív akarat alapján sajátos csoportként kíván fennmaradni, és célja, hogy a törvény előtt a többséggel egyenlő jogokat és elbírálást élvezzen” (Deschénes 1985:24).

Az etnikai-nemzeti kisebbséghez tartozó siketek vonatkozásában a kulturális gyökerű kirekesztettség előbbiekben meghatározott két típusának egybeesése, kombinációja, azaz a *többszörös kirekesztettség* helyzete áll fenn. A halló, orális nyelvi kultúrára épülő társadalomban *jelnyelvi-kulturális kisebbséget* alkotnak,

de a siket közösségen belül is – amelyhez egyébként a siketkultúra erős köteléke kapcsolja őket – a többségitől eltérő *nyelvi és etnikai-nemzeti másságot* képviselik. Peremhelyzetük ugyanakkor a kisebbségi etnikai-nemzeti közösségen belül is többféle módon megnyilvánul, lényegében visszatükrözi a siket személyeknek a halló társadalomban és kultúrában elfoglalt marginális státusát.

Az előbbieken vázolt értelmezési keretben a kutatás az etnikai-nemzeti kisebbségi helyzetben élő Bihar megyei (romániai) magyar siket személyek szocializációs körülményeit és folyamatát, társadalmi helyzetük, identitásuk alakulását mikro- és makro társadalmi dinamikájában vizsgálja, összpontosítva a kutató csoport inklúziós esélyeivel kapcsolatos következő kérdésekre: Melyek a kirekesztődést, esélyegyenlőtlenséget előidéző fő tényezők? Hogyan függnek össze ezek a tényezők egyrészt a siket kultúrában való élés feltételrendszerével, a siketségi létállapot társadalmi percepciójával, másrészt pedig a csoport tagjainak etnikai-nemzeti önazonosságával? Milyen identitásmegőrző és esélyegyenlőtlenséget mérséklő stratégiákat alakítottak ki a vizsgált társadalmi csoporthoz tartozó személyek? Hogyan építhetők be az etnikai-nemzeti hovatartozással, az etnikai-nemzeti identitás megőrzésével kapcsolatos értékek az érintett csoport tagjainak inklúzióját, esélyegyenlőségét célzó eljövendő közpolitikai koncepciókba?

A dolgozat elméleti részében a kutatási koncepció megalapozása érdekében számba vettem a fogyatékosággal kapcsolatos értelmezések történelmi

alakulását a patológiai-orvosi modelltől, az integrációt és normalizációt központi célként meghatározó felfogásokon át az inkluzív társadalmi értelmezésmódok fokozatos térnyeréséig. Ebben a keretben igyekeztem feltérképezni a siketség magyarázó modelljeit és a nemzeti-kisebbségi helyzetben élő siketek sajátos problematikáját a származási családi környezet, az iskolai évek, az otthonteremtés és a családalapítás, valamint a közösségi inklúzió összefüggésében. Napjainkban a speciális szükségletekre koncentráció fogyatékos-ság-központú látásmód helyét fokozatosan átveszik a két- vagy többnyelvűségre alapozott megközelítések, amelyek a siket gyermeket önálló kulturális és nyelvi kisebbség tagjának tekintik (Higgins és Liberman 2016). Ebből kiindulva, külön hangsúlyt helyeztem arra, hogy olyan termékeny értelmezési, kutatási és cselekvési lehetőségeket helyezzek elméleti áttekintésem előterébe, amelyek a valós esélyegyenlőség kialakítását és az identitás megőrzésének perspektíváját egy időben kínálják.

Kutatási módszerek

Előző kutatások (Belényi – Flóra 2013; Belényi 2014) eredményei igazolták, hogy a romániai siketek társadalmi életfolyamatai nagymértékben előre meghatározottak, lehetséges karrierútjaik pedig rendkívül behatároltak. Ugyanakkor viszont a kisebbségi helyzetben élő romániai magyar siketek *identitásának alakulását* számos differenciáló tényező is befolyásolja. Ezeknek a tényezőknek a *tipológiai* kutatása képezi jelen kutatás egyik fontos célját. Erre az *életút – kutatás* (Kohli 2007) módszere azért a legalkalmasabb, mivel lehetővé teszi,

hogyan az egyén életútját a maga folyamat jellegében, a döntési helyzeteket eredményező fordulópontokra koncentrálva, az identitás alakulására ható főbb életszakaszok szerint tagolva vizsgáljuk, kiemelt figyelemmel a tipológiai különbségek szerepére.

Kutatási stratégiám megtervezésénél abból indultam ki, hogy a társadalmi kirekesztés és befogadás folyamatai, az identitás kialakulása, változásai és továbbörökítése az etnikai-nemzeti kisebbségi helyzetbe beleszületett siket személy *egész életútját* végigkísérik, ezért a vizsgálatnak az egyéni életút, minden lényeges állomására, társadalmi színterére ki kell terjednie. Kutatási tervem megalapozása érdekében szakirodalmi források felhasználásával és saját eddigi kutatási és gyakorlati tapasztalataim alapján *előkutatást* (kérdőíves próbafelmérést, elő-interjúkat, résztvevő megfigyelést) *végeztem* a vizsgálati csoport körében, amelynek nyomán a tanulmányozott társadalmi csoport tagjaira vonatkoztatva a következő fő életútbeli szakaszokat különítettem el és helyeztem kutatásom homlokterébe:

A. Származási családi szocializáció, nyelvhasználat és identitás a korai életszakaszban: az identitás származási családon belüli átörökítését befolyásoló tényezők; kommunikáció a családon belül; családi szocializáció és korai fejlesztés.

B. Iskolai szocializáció, nyelvhasználat és identitás: az iskolaválasztást meghatározó tényezők; iskolai nyelvhasználat és kommunikációs kultúra; iskolai nyelvhasználat és etnikai-nemzeti identitás;

C. Családalapítás, az alapított családon belüli nyelvhasználat és identitás: szakmaválasztás, otthonteremtés, siket közösség; nyelvi-kulturális identitás a házastárs kiválasztásában; az identitás családon belüli megélése, átörökítése;

D. Közösségi inklúzió, nyelvhasználat és identitás: kommunikációs módozatok; kapcsolatháló, informális közösségi tér és nyelvi-kulturális identitás; a nemzethez való tartozás megélési módozatai

A kutatás *vizsgálati csoportját* olyan felnőtt siket személyek alkotják, akik:

1. Bihar megyei lakhellyel rendelkeznek;
2. Felnőtt korúak (18 éven felüliek);
3. Legalább az egyik szülő magyar, tehát családi származásuk révén a magyar nemzeti-etnikai közösséghez kötődnek;
4. Esetükben a siket kultúrához/siket közösséghez tartozás alábbi feltételei közül legalább az egyik teljesül: a siketek egyesületének tagjai; speciális iskolában tanultak; szülei (k) siket (ek); siketek vallásos gyülekezetének tagjai.

A kutatás értelmezési lehetőségeinek bővítése érdekében a vizsgált személyek körébe bekerültek román nemzetiségű siket személyek is (az etnikailag vegyes házasságban élő magyar siket személyek román nemzetiségű házastársai, hozzátartozói, valamint a siket közösségen belül kapcsolatba kerülő román nemzetiségű siket személyek).

Az életút-kutatás során a következő *információszerzési módszerek és technikák kerültek alkalmazásra:*

a) *Statisztikai adatgyűjtést* végeztem a Bihar megyei siketekre (a nagyváradi székhelyű Siketek Egyesületének tagjaira) vonatkozó nyilvántartások, személyes dossziék alapján, amelyekből képet alkothattam életútjaik főbb mozzanatairól. A nyilvántartásban közel 600 személy dossziéja szerepel. E létszám hozzávetőleg egynegyedét alkotják olyan személyek, akiknek származási családjában legalább az egyik szülő feltételezhetően magyar.

b. *Kérdőíves felmérésem* során a Bihar megyei siket közösség magyar tagjai és (a vegyes házasságban élők esetében) román házastársaik körében gyűjtöttem életútra vonatkozó olyan jellegű információkat, amelyek a Siketek Egyesületének adatbázisában nem lelhetőek fel. A kutatási mintába 111 személy került be, ezek közül 89 magyar identitású, 22 személy pedig a vegyes házasságban élő magyar nemzetiségűek román házastársai. Mivel viszonylag homogén csoportot alkotnak és közösségi kapcsolatok, kötelékek fűzik össze őket, a kérdőíves felmérés alanyait az érintett szervezetek (Bihar Megyei Siketek Egyesülete, iskolák, gyülekezetek) bevonásával kutattam fel. Igyekeztem minden magyar etnikai hátterű siket személyt felkeresni, aki a nyilvántartásokban szerepel, tehát a felmérésbe bevontak köre kiterjedt a kutatási csoport minden, a siket közösségen belül nyilvántartott és aktív, elérhető tagjára. A felmérés eredményeit az SPSS program segítségével dolgoztam fel.

c. *Életút-interjúkat* készítettem a kérdőíves felmérés kutatási mintájába bekerült személyek közül kiválasztott interjúalanyokkal (30 személy). Ennek során arra törekedtem, hogy feltárjam a személyes életutat alakító döntések mélyebb mozgatórugóit, motivációit, valamint az egyén életében történt kulcsemények, történések szubjektív megélésének módját és az identitás alakulásában játszott szerepüket.

d. Az életút-interjúk során nyert információk összekapcsolásával két vagy három nemzedék életútját nyomon követő *családi esettanulmányok* készültek, annak érdekében, hogy nagyobb időtávlatban is nyomon követhető legyen az identitás családon belüli átadásának folyamata, egyrészt a családra ható külső tényezők, másrészt a belső hatások, változások szerepére koncentrálna.

Az interjúalanyok kiválasztása és a kutatási adatok feldolgozása/értelmezése az *összehasonlító módszer* alkalmazásával és az előkutatás során véglegesített *tipológiai szempontok* szerint történt, annak érdekében, hogy feltárjam a kutatás szempontjából releváns differenciáló tényezők szerepét az etnikai-nemzeti identitással és siket kultúrával kapcsolatos döntések, választások, életútbeli fordulópontok és folyamatok alakulásában. A kiinduló hipotéziseknek megfelelően a differenciáló tényezők szerepét különálló *tipológiák* alapján vizsgáltam a különböző életszakaszokban:

A) A *származási családi szocializáció, nyelvhasználat és identitás* kutatásában azt tekintettem leginkább fontos különbséget generáló faktornak, hogy a vizsgált személy

halló vagy siket szülőktől származik. Ennek megfelelően két típus különíthető el:

A1 halló szülőktől származók

A2 siket szülőktől származók

B. Az *iskolai szocializáció, nyelvhasználat és identitás* vizsgálata során a kutatás alanyainak származási családi (siket, avagy halló) kulturális háttere mellett fontos tipológiai szempontnak tartottam azt is, hogy a speciális iskolát (a szakiskolai képzés előtti nyolc osztályt) román vagy magyar tannyelvű oktatási intézményben végezték el. Így itt már négy típusal kell számolnunk:

B1 halló szülők családjából származók – magyar nyelvű iskolába járók

B2 halló szülők családjából származók – román nyelvű iskolába járók

B3 siket szülők családjából származók – magyar nyelvű iskolába járók

B4 siket szülők családjából származók – román nyelvű iskolába járók

C. A *családalapítás, családon belüli nyelvhasználat és identitás* kutatásában azt tekintettem a legfontosabb tipológiai szempontnak, hogy a vizsgált személy etnikailag homogén vagy heterogén családot alapított-e? E vizsgálati dimenzió esetében a magyar siket személyek román házastársai is bekerültek a vizsgálat körébe,

eszerint tehát három típus képezi az összehasonlító értelmezés kiindulópontját:

C1 homogén házasságban élők

C2 heterogén házasságban élők

C3 heterogén házasságban élők román házastársai

A családi életciklus-kutatás keretében a kétgenerációs családokat az előbbieken már ismertetett tipológiai kritériumok szerint választottam ki. A háromgenerációs családok esetében kutatási célkitűzéseimnek és a munkahipotéziseknek megfelelően fontosnak tartottam, hogy kutatási mintákban képviselve legyenek a következő családmódel-típusok:

CS1 háromgenerációs siket családok

CS2 olyan családok, ahol a nagyszülők és az unokák siketek, a szülők hallók

CS3 olyan családok, ahol a nagyszülők és az unokák hallók, a szülők siketek

d. Résztvevő megfigyelést végeztem a nagyváradi siket-közösségekben (Siketek Egyesülete, Baptista Siket Gyülekezet, Tekeklub), amelynek során közösségi inklúzió, nyelvhasználat és identitás kapcsolatát vizsgáltam. Ennek során elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a siket közösségi együttlétek alkalmi mennyire teszik/nem teszik lehetővé a magyar jelnyelv használatát, a magyar speciális iskolában végzetek mennyire él(het)nek az ott elsajátított magyar jelnyelv használatának lehetőségével.

e. Kiegészítő módszerként, a kutatási információk szélesebb pedagógiai és szociológiai értelmezhetőségének elősegítése érdekében *strukturált interjút* készítettem a kolozsvári magyar nyelvű siket iskolában tanító nagy tapasztalatú szurdopedagógusokkal. Az interjúkérdések az iskolában folyó jelenlegi (valamint a rendszerváltás óta eltelt időszakot felölelő) oktatási-nevelési gyakorlatról, az iskolaválasztás motivációról, szülők, iskola és tanulók kapcsolatáról, az iskolai siket-közösségről, a végzett tanulók továbbtanulási és karrier-mobilitási lehetőségeiről, valamint azon tényezőkről szóltak, amelyek a tanulók magyar és siket kultúra-identitásának alakulását meghatározzák/befolyásolják.

A kutatás eredményei

Mivel a siket közösségek jellemzően egygenerációs közösségek, ennek megfelelően a kutatás körébe bekerült siket személyek jelentős hányada halló szülőktől származik. A HA hipotézis szerint *a siket gyermekek korai életéveiben megvalósuló nyelvi és kulturális szocializáció folyamatát lényegesen befolyásolja az, hogy halló vagy siket szülők családjába születtek.* A siketséget funkcionális hiányként felfogó halló szülők gyermekük siketségét nemcsak kommunikációs, hanem a családon belüli tanulást és kulturális reprodukciót megnehezítő tényezőként is érzékelik (Atkin et al. 2002). Azokban a családokban, ahol mindkét szülő halló és a család etnikailag homogén, a halló szülők igyekeznek siket gyermekeiknek a saját orális kommunikációs kultúrájukat és nemzeti nyelvi identitásukat átadni. Ezzel szemben a siket szülők családjába született siket

gyermek esetében a hangsúly a jelnyelv és a jelnyelvi kulturális identitás elsajátítására esik (Denmark 1999:30).

Kutatási eredményeim igazolták és ugyanakkor a nemzeti identitás kialakulásának feltételei és esélyei vonatkozásában árnyalták is ezt a hipotézist. Megállapítható, hogy a többnyire siketen született vagy a beszéd kialakulása előtt siketté vált gyerekek esetében gyakorlatilag hangzó beszéddel megvalósított kommunikációs módozatokat a szülők nem alkalmaztak, de nem éltek más kommunikációs alternatívával sem. A jelnyelv elsajátítására kevés halló szülő mutatott hajlandóságot. Annak ellenére, hogy a jelnyelv korai elsajátítása – legalábbis a prelingválisan siket gyermekek esetében - fontos esélyét jelentené a gondolkodáshoz nélkülözhetetlen első nyelv elsajátításának és ez által a gyermek zökkenőmentes szellemi fejlődésének (Loots et al. 2005), a halló szülők családjában felnövő siket gyermeket egyoldalúan az orális kommunikáció elsajátítását középpontba állító, a jelnyelvtanulást elhanyagoló családi szocializációs környezet veszi körül.

A halló családba született siket gyerekek jelentős része legtöbbször csak az iskolába kerülése után találkozik először a számára természetes jelnyelvvvel. Ez a találkozás, bár megkésett, és túlnyomórészt informálisan valósul meg a siket tanulói közösségen belül, mégis döntő jelentőségűnek bizonyul a siket kultúrába történő szocializációjuk folyamatában. Az iskolai évek során elsajátított orális készségeik, elsősorban a szájról olvasás révén a halló származási családtagokkal fenntartott magyar anyanyelvi kommunikációjuk a későbbi években

némileg javul, de továbbra is alacsony színvonalú marad, különösen a román nyelvű iskolába járó tanulók esetében. Ezzel szemben a jelnyelvet alapvető erőforrásnak tekintik mind a siket közösségen belüli kommunikációjuk során, mind pedig a világ megismerésében.

Az a romániai hivatalos politikák által évtizedekig támogatott - és napjainkban is csak lassan módosuló - nevelési gyakorlat, amely a családi környezetben is, de az esetenként megvalósuló korai fejlesztésben is kizárólag a jelnyelvvvel nem kísért hangosbeszéd-fejlesztést célozza, nem ösztönzi sem a gyerekeket, sem a szülőket a jelnyelv elsajátítására. Ily módon késlelteti (bár véglegesen megakadályozni nem tudja) a siket közösségbe, a siket kultúrába való belépésüket, ugyanakkor fokozza elidegenedési és kisebbségi érzésüket, amely fogyatékosági helyzetük társadalmi percepciójának következtében amúgy is valószínűleg kialakul.

A siket gyermek orális nyelvi kompetenciáinak kizárólagos fejlesztésére irányuló törekvéseknek a halló szülők családján belül ellentmondásos hatásai vannak a siket gyermek személyiségfejlődésére, identitásának alakulására. Bár a magyar orális nyelv elsajátítására irányuló törekvés elvileg kedvezne a magyar identitás megalapozásának, a kialakuló kommunikációs űr (Kontra 2009) miatt ez a törekvés az iskoláskor előtti években mégsem lehet sikeres. A siket gyermekek (egy részének) esetében a hangzó nyelv nem használható, ők természetes anyanyelvként csak egy jelnyelvet tanulhatnak meg. Ha halló szülők siket gyermekükkel

nem használnak jelnyelvet (mert nem tanulják azt meg), a gyermeket megfosztják a számára elérhető egyetlen nyelvtől, s ez a gyermek értelmi és érzelmi fejlődését károsan befolyásolja.

Ezzel szemben a siket szülők siketen született gyermekei már a korai életszakaszban részesülnek kapcsolatteremtő kommunikációs eszköz kínálat biztosításában, azaz a nagyon gazdag érzelmvilágot is kifejező vizuális nyelv, a jelnyelv elsajátításának lehetőségében. A nevelői követelmények hatása alatt a speciális iskolában az orális nyelvet második nyelvként igyekeznek elsajátítani, az ily módon megszerzett tudást kommunikációs eszközökben való gazdagodásként élik meg, de ottani létük elsődleges kulturális környezete a kortárs siket-közösség és a spontán módon elsajátított jelnyelvi kultúra marad.

A halló szülők és siket gyerekeik kapcsolatától eltérően, a siket szülők és siket gyermekeik kapcsolatában a kommunikáció általában zökkenőmentes, még inkább azokban az esetekben, amikor a siketség több generáción át öröklődik. A siket szülők elsődlegesen siket gyermekük jelnyelvi és siket kultúrához kötődő identitásához ragaszkodnak, emellett a lehetőségek mértékében a jelnyelvi/orális nyelvi-nemzeti identitás átörökítését is fontosnak tarthatják. A nemzeti nyelv/jelnyelv gyermekük általi elsődleges használatához való ragaszkodás tekintetében azonban esetenként kevésbé elkötelezettek, mint a halló szülők. Ezekben a családokban tehát a gyermek identitásának etnikai-nemzeti nyelvi komponense a halló szülők családjában tapasztaltaktól eltérő oksági összefüggésben, a siket-kultúra családon belüli dominanciája, valamint a korai

orális nyelvelsajátítás elhanyagolása miatt szorulhat háttérbe.

A speciális iskola nevelési környezete – a tanulóközösségben megvalósuló informális jelnyelvi kommunikáció révén - a halló családból származó gyerekek esetében a siketkultúrába történő szocializációjuk kezdetét, a siket családi háttérű tanulóknál pedig a családi környezetből magukkal hozott siketkultúra konszolidálásának színterét jelenti. A siketkultúra azonban - amint az előbbieken is utaltunk rá - nem alakulhat ki „légüres térben”, szükségszerűen etnikai-nemzeti identitásbeli elemeket is magában hordoz. A nemzeti kisebbségi oktatással kapcsolatos szakirodalom megállapításai (Gúti és Szépe 2006, Göncz 2004) alapján feltételeztem (HB hipotézis) hogy a siket tanulók nemzeti identitásának konszolidálásában *lényeges befolyásoló tényezőként hat, hogy speciális iskolai oktatásuk származási családjuk nemzeti nyelvén vagy pedig a származási-családi háttérüktől idegen nyelven, román nyelvű speciális iskolában valósul-e meg.* E tekintetben a román nyelvű speciális iskolát végzett tanulók jelentős mértékű hátrányban vannak magyar iskolába járt, a magyar orális nyelvet és jelnyelvet elsajátító sorstársaikhoz viszonyítva.

A kutatás eredményei alátámasztják ezt a hipotézist. A speciális iskola oktatási nyelvének kérdése Romániában azért is rendkívül fontos, mivel jelenleg a magyar nemzetiségű siket gyermekek speciális anyanyelvi oktatáshoz való joga csak részlegesen biztosított, kizárólag a speciális iskola első nyolc osztályában és mindössze egyetlen tanintézményben. Ez a helyzet a

Kolozsvártól távol lakó gyerekek nagy részét bentlakási tanulási formára kényszeríti, ellentmondva annak az inklúziós alapkövetelménynek, hogy az iskolának a lehető legközelebb kell lennie a gyermek otthonához, családjához. Azon szülők számára, akik nem vállalják/tartják célszerűnek gyerekük lakóhelytől távoli taníttatását, a másik lehetséges opció valamelyik román nyelvű siketiskola. Román nyelvű speciális oktatási intézmények az ország nagyobb településein (általában a megyeszékhelyeken) működnek, azonban az ide bekerült magyar siket gyerekek román nyelvű orális nevelésben részesülnek és a román jelnyelvet sajátítják el.

Mivel azonban szakiskolai szinten nincsenek magyar siket tanulók számára fenntartott anyanyelvű speciális osztályok, a magyar nyelvű siketiskola végzettjei számára is – hacsak nem folytatják tanulmányaikat Magyarországon – az út előbb-utóbb valamelyik román nyelvű tanintézménybe vezet. Az a tény, hogy a magyar speciális iskola végzettjei számára szakiskolai és középiskolai szinten sem elérhető az anyanyelvi továbbtanulás, gyengítheti, és esetenként gyengíti is az általános iskolai évek során az identitás-megőrzésben elért eredményeket és ez által erősíti a román siket közösségbe való beolvadás tendenciáját. A szakiskolákban az oktatás nyelve és az iskolai kommunikáció hivatalos nyelve kizárólag a román orális nyelv és a román jelnyelv. A tanulói népesség etnikai összetételének függvényében a román orális nyelv által kísért román jelnyelv kerül túlsúlyba az informális tanuló közösségi nyelvhasználat során is.

A szakiskolai oktatási környezetben a magyar iskolából származó siket fiatalok először szembesülnek azzal, hogy a román jelnyelv, mint elfogadott közös kommunikációs módozat elsajátítása nélkülözhetetlen előfeltétele az etnikailag vegyes siket közösségbe történő sikeres beilleszkedésüknek. Mivel a román siket fiatalokkal őket ugyanabba a közösségbe egyesítő siket kultúrához való tartozás közösségi megélése elsődleges fontosságúvá válik számukra, ez a tény erősíti bennük a nyelvi alkalmazkodási szándékot. Másrészt viszont kutatási eredményeim egyértelműen azt mutatják, hogy a magyar siketiskola végzettségi a román nyelvű speciális alapoktatásban végzett társaikhoz képest nagyobb eséllyel alapítanak az identitás megőrzése szempontjából kedvező etnikailag homogén házasságokat (sok esetben a közös iskolai évek idején megismert magyar siket partnerrel), törekednek a siketiskolában kialakított kapcsolataik magyar jelnyelven/orális nyelven történő ápolására, általában megőrzik és a lehetőségekhez képest használják, gyermekeiknek is továbbadják magyar jelnyelvi/orális nyelvi tudásukat. A magyar nyelvű speciális iskola tehát, közvetlen és közvetett hatásai révén, jelentős szerepet tölt be az ott tanuló magyar siket személyek nemzeti identitásának konszolidálásában és megőrzésében.

A siketek körében igen magas a siketkultúrán belüli endogám házasságok aránya, a házastárs kiválasztásának legvalószínűbb társadalmi környezete a siket közösség (Schein 1989). *Kutatásom HC hipotézise szerint, miközben a családi együttélés során egyértelműen az identitás siket kultúrához tartozó komponensének megélése áll a középpontban, a családon belüli*

kommunikáció etnikai-nyelvi komponensének (a magyar jelnyelv-orális nyelv), a magyar jelnyelvi/orális nyelvi kommunikáció fennmaradásának esélyei szempontjából lényeges differenciáló tényező, hogy a házasság etnikailag homogén vagy heterogén. Az etnikailag homogén (azaz magyar partnerek között kötött) házasságokon belül a vegyes (román-magyar) házasságokhoz képest nagyobb lehetőség adódik a magyar jelnyelv, esetenként az orális nyelv használatára. (Sallay 2010). Az etnikailag heterogén családokon belül a magyar nemzeti-nyelvi identitás fennmaradása és átörökítése az etnikailag homogén magyar családok helyzetéhez viszonyítva jóval bizonytalanabb.

Kutatási eredményeim igazolják, de ugyanakkor lényeges vonatkozásban gazdagítják is e hipotézisben megfogalmazottak tudományos információértékét. Egyrészt megerősítést nyert, hogy a homogén házasságban élők esetében magyar származási családi környezetük és a magyar iskolában kapott nevelés hatása is szerepet játszik abban, hogy a kedvezőtlen feltételek ellenére etnikai-nemzeti identitásukról nem mondanak le, ezt a maguk mikroközösségében, párkapcsolataikon és családi-rokonsági kötődéseiken keresztül továbbra is ápolják. E családokon belül a magyar identitás, a magyar jelnyelvi/orális nyelvi tudás átörökítése – a siket kultúra alkotóelemeivel ötvözve – természetes és általában zavartalan folyamat, amelyben esetenként szerepet kaphatnak a (többnyire halló) nagyszülők is. Amennyiben viszont az egyik házastárs román, a siket-kultúrán belüli kommunikáció nyelve valószínűleg szintén a román jelnyelv/orális nyelv lesz, ami jellemzően a siket közösségen belüli etnikumközi

kommunikáció nyelve is. A tipikus helyzet az, amikor a magyar házastárs általában ismeri az (orális nyelvvel kísért) román jelnyelvet, a román házastárs viszont nem ismeri annak magyar megfelelőjét. Ezekben a családokban a magyar nemzeti-nyelvi identitás átörökítése az etnikailag homogén magyar családok helyzetéhez viszonyítva bizonytalanabb és jóval kisebb eséllyel valósul meg.

Mindemellett kutatási eredményeim rávilágítanak arra is, hogy a kommunikációs helyzet és az identitás átörökítésének folyamata különösen bonyolulttá válhat azokban a több generáción átívelő (nagyszülőket, szülőket és gyermekeket magába foglaló) nagycsaládi környezetben megvalósuló interakciókban, ahol siket és halló, nemzeti többségi és nemzeti kisebbségi identitással rendelkező családtagok egyaránt jelen vannak. Ezekben a helyzetekben sajátos, sokrétű kommunikációs modellek érvényesülhetnek, az identitás továbbadásának partikuláris jellemzőkkel rendelkező útjai és módzatai valósulhatnak meg. Külön figyelmet érdemelnek e tekintetben a többgenerációs és etnikailag is heterogén siket családok, ahol – miközben tendenciaként jelen lehet a kulturális nyelvi beolvasztás-beolvadás is – ugyanakkor egyfajta sajátos nyelvi és kulturális gazdagodás, kulturális-nyelvi egyensúlyra törekvés is megfigyelhető, amely a kisebbségi helyzetű siket családtagokkal rendelkező családok sajátos kommunikációs és kulturális helyzetéből fakadó természetes nyitottságból és rugalmasságból fakad.

Ez a nyelvileg-kulturálisan nyitott, befogadó, rugalmas hozzáállás jellemzi a nagyváradi siket magyarok

közösségi életét is. Nagyváradon is, mint általában a siket közösségek esetében (Padden 1989) az etno-kulturális differenciáltságon felülemelkedő meghatározó összetartó ereje a siket kultúra és a jelnyelv. A kutatás HD hipotézise szerint *a nagyváradi etnikailag heterogén siket közösség magyar tagjai, bár a siket-kultúrához tartozásuk révén egyenrangú részesei ennek a közösségi életnek, azonban nemzeti nyelvük /jelnyelvük - használati lehetőségei tekintetében - marginális pozíciót foglal el a közösségen belüli kommunikáció során. Ennek következtében, magyar identitásuk megőrzésére irányuló törekvéseikben fontosabb szerepet kapnak a közösségen kívüli, magyar jelnyelven/orális nyelven ápolható kapcsolataik.*

Ez a hipotézisem is beigazolódott, ugyanakkor a magyar siketek közösségi részvételéről alkotott képem összetettebbé és árnyaltabbá is vált a közösségen megvalósított résztvevő megfigyelésem nyomán. Az etnikumközi kapcsolattartás fő eszköze a nagyváradi Siketek Egyesülete keretében működő siket közösségen az esetenként román orális nyelvvel is kísért román jelnyelv. A magyar jelnyelvhasználat/orális nyelvhasználat lehetőségei a közösségen belüli magyarok által alkotott kiscsoportokra, baráti körökre vagy eseti jellegű, magyar partnerek részvételével létesített kommunikációs helyzetekre korlátozódnak. A Siketek Egyesületén belül működő siket közösség hivatalos rendezvényei és kulturális szolgáltatásai nem biztosítanak teret a magyar nemzeti identitás megélésének, ezért e lehetőségek hiányában felértékelődik a közösségen kívüli kapcsolathálók (pl. a

volt magyar iskolatársakkal fenntartott kapcsolatok) identitásmegetartó szerepe.

A siket közösség tagjai többnyire “kívülről” halló származási családi környezetből érkeznek, ugyanakkor nem jellemző rájuk az a kontaktusgyakoróság az illető ország (esetünkben Románia) halló, etnikailag többségi vagy kisebbségi tagjaival, mint ami fennáll a romániai magyar etnikumú halló kisebbségnek a többségi román társadalom halló tagjaival való kapcsolattartásában. Elsődleges életterük, a siket kultúrához való tartozásuk megélésének közösségi tere a lakóhelyi siket közösség lesz. Mivel a siket kultúrán belüli kommunikáció magyar és román módozatait már a szakiskolában gyakorolták, a lakóhelyi siket közösségben kommunikációs-kulturális szempontból zökkenőmentes a beilleszkedésük, viszont magyar nyelvi/jelnyelvi kommunikációs lehetőségeik korlátozódnak vagy teljesen megszűnnek, kedvező esetben (többnyire az az etnikailag homogén házasságok esetében) családi körbe szorulnak vissza.

A magyar identitású siket személyek esetében a siket közösségen belüli fő kommunikációs eszköz szintén az esetenként a megfelelő nyelvű orális kifejezésmóddal is kísért román, ennél jóval kisebb mértékben (elsősorban a magyar mikroközösségekben, kiscsoportokban) a magyar jelnyelv. Az a tény, hogy az etnikailag vegyes közösségen belüli fő kommunikációs eszköz a román jelnyelv, kedvezőtlenül hat a magyar nemzethez való tartozás érzésének megtartására és minőségi megélésére, annál inkább, mivel sajátos életmódjukból és kommunikációs korlátaikból fakadóan a magyar kultúra szellemi értékeihez való hozzáférésük is korlátozott.

Mindezekért a hiányokért a siketkultúra által áthatott közösségi élet kapcsolati hálózatai és közös tevékenységein keresztül keresnek kompenzációt. Igen nagy jelentősége van életükben azoknak a mikroközösségeknek, amelyekbe speciális affinitásuknak, érdeklődési körüknek, vagy vallási hovatartozásuknak megfelelően tömörülnek, bár a magyar jelnyelv használati lehetőségei a résztvevők etnikai vegyessége miatt ezekben a csoportokban is korlátozottak, vagy teljesen hiányoznak. Mindazonáltal, a speciális érdeklődési csoportokon belüli részvételüknek esetenként fontos önfejlesztő és életminőség-gazdagító hatása van. A baptista hitéleti csoporton belül például igen érdekes és értékes önszerveződő közösségi jelnyelv-fejlesztő tevékenységet figyelhettem meg. Az etnikai-nemzeti hovatartozás a magyar siketek esetében azonban kutatási tapasztalataim szerint jelenleg nem tölt be különálló, az említett vallási hovatartozás által létrehozott mikroközösségi kötelékekhez hasonlítható közösségalkotó funkciót.

A megoldáskeresés a romániai magyar siketek többszörösen kisebbségi helyzetében azért is különösen bonyolult, mivel nem pusztán a társadalmi hátrányt eredményező hatáskomplexumok *egyik* típusa (a siketség, avagy az etnikai-nemzeti kisebbséghez való tartozás) mentén szükséges hatékony inkluzív stratégiákat kifejleszteni, hanem a két hátráltató tényező *együttes* hatását, valamint a halmozódásukból és különféle kombinációikból fakadó következményeket egyaránt figyelembe kell venni a javaslatok kidolgozásánál. Az igazi esélynövelő lehetőséget a kultúrák és nyelvek egyenértékűségére épülő, az egész

képzési és társadalmi integráló rendszer átalakítását feltételező inkluzív megoldások jelentenek. Olyan intézményi keretek és feltételrendszerek kialakítására van szükség, amelyek az inklúzió szellemiségének megfelelően egyaránt kedvező körülményeket biztosítanak a siket kultúrához, a szélesebb társadalmi keretekhez való tartozás, de az etnikai-nemzeti identitás megéléséhez is.

Az inklúzió sikeressége szempontjából alapvető fontosságú, hogy a halló szülők, elsősorban az édesanyák, minél hamarabb megismerjék a siket-kultúrát és siket gyermekük kommunikációs szükségleteit, elsajátítsák a hatékony alkalmazkodás módozatait. A siket szülők családja esetében viszont, ahol a jelnyelvi tudás magától értetődő adottság, éppen e szilárd jelnyelvi alapokra építve, az etnikai identitás nyelvi és kulturális komponensét kellene hangsúlyozottan erősíteni a korai fejlesztés, családtámogató intervenció és az óvodai nevelés során.

Az anyanyelvű oktatáshoz való jog a siket közösségekre, mint saját nyelvvel (a jelnyelvvel) rendelkező önálló kulturális közösségre is vonatkozik, ezért úgy kell kialakítani, hogy a jelnyelv is beleférjen. Annak fényében, hogy a kisebbségi-etnikai közösségekhez tartozó tanulók ugyanolyan jogokkal rendelkező tagjai a siket közösségnek, mint a többségi nemzeti hovatartozással rendelkező siket társaik, lényeges hangsúlyoznunk, hogy a tanulók által használt kisebbségi családi orális nyelv mellett oktatási - nyelvhasználati joguknak és tényleges lehetőségeinek ki kell terjedniük az általuk használt *kisebbségi jelnyelv (ek) re* is.

Románia esetében ez feltételezné olyan iskolai hálózat kialakítását (az óvodától a középiskoláig), ahol a román jelnyelv/orális nyelv elsajátítása mellett a tanulóknak lehetősége van a magyar identitásukat kifejező és erősítő kommunikációs eszközök (magyar jelnyelv, orális nyelv, ujj-abc) elsajátítására, teljes jogú és értékű használatára a tanórák során és az informális tanulói közösségekben egyaránt.

A szociális szakemberek szerepe szintén lényeges lehet a magyar identitás erősítésében a siketek társadalmi életének minden színterén: a származási és saját maguk alapította családjukban, az iskolában és az iskolát körülvevő társadalmi környezetben, de a helyi siket közösségi életben is. Ennek elsődleges feltétele a siketekkel foglalkozó szakemberek magyar jelnyelvi ismerete, a siket kultúrában való otthonossága. A származási család körében végzendő tevékenységekhez szintén nagy szükség lenne magyarul (és magyar jelnyelven) kommunikálni tudó szociális szakemberre, aki összekötő kapocs lehetne a szülők és siket gyermekük között, annak érdekében, hogy az iskola román tanítási nyelve és tanulási környezete által okozott identitáselidegenítő hatások ellensúlyozhatóak legyenek.

Hivatkozások a tézis szövegében

Atkin, K., Ahmad, W. és Jones L. (2002): South Asian deaf people and their families: negotiating relationships and identities. *Sociology of Health & Illness* Volume 24, Issue 1, 21–45. oldal.

Belényi, E. (2014) Deaf Identity and Social Exclusion: a Case Study in Western Romania. *EURJSEA*. 2 (2), 52-67, 2014.

Belényi, E., Flóra, G. (2013): Social Inclusion of Hearing-Impaired Young People in Romania. Public Policy Insights. LAP LAMBERT Academic Publishing, Saarbrücken

Denmark, C. J. (1999): *Siketség és mentálhigiéniá*. Budapest, SINOSZ – Új Mandátum Kiadó, 1999.

Deschénes, J. (1985): *Proposal concerning a definition of the term „minority” submitted by Mr. J. Deschénes*. Doc. E/CN.4/Sub. 2/1985/31, 1985. május 14., 24. o.

Göncz L (2004): *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége: nyelvpszichológiai vonatkozások*. Szabadka, MTT, 2004.

Gúti E. és Szépe Gy. (2006): A szivárvány-koalíció nyelvpolitikája (Nyelvpolitika alulnézetben) In: Tóth Sz. (szerk.) *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 111-128. oldal.

Higgins, M., & Lieberman, A. M. (2016). Deaf Students as a Linguistic and Cultural Minority: Shifting Perspectives and Implications for Teaching and Learning. *Journal of Education*, 196(1).

Kohli, M. (2007): The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead. *Research in Human Development*, 4. 2007/3-4., 253-271 oldal.

Kontra, M. (2009): Nyelvi genocídium az oktatásban a Kárpát-medencében. *Magyar Tudomány* 2009/11.

Loots, G., Devisé, I. és Jacquet, W. (2005): The impact of visual communication on the intersubjective development of early parent-child interaction with 18- to 24-month-old deaf toddlers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 10, 4, 357-375 oldal.

Padden, C. (1989): The Deaf Community and the Culture of Deaf People. In: Sherman Wilcox (szerk.) *American Deaf Culture*. Silver Spring, Maryland, Linstok Press, 1989.

Sallay J. (2010): Interkulturális identitás a vegyes nemzetiségű és vallású családokban *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*, 2010/2

<http://www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/645.pdf>

Utolsó látogatás: 2015 december 8.

Schein J. D. (1989): *At home among strangers*. Washington, DC, Gallaudet University Press, 1989.

Tajfel, H. (1978): *The Social Psychology of Minorities*. London, Minority Rights Group, 1978.

Jelölt: Belényi Emese
Neptun kód: EACGT1
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Idegen nyelvű, külföldi könyvek (1)

1. **Belényi, E., Flóra, G.**: Social Inclusion of Hearing-Impaired Young People in Romania. Public Policy Insights. LAP LAMBERT Academic Publishing, Saarbrücken, 117 p., 2013. ISBN: 9783659433139

Magyar nyelvű könyvrészletek (6)

2. **Belényi, E.**: Oktatási szocializáció, családi struktúra és identitás romániai magyar siketek körében. In: Oktatás és fenntarthatóság. Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete, Budapest, 249-262, 2016, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 3.) ISBN: 9789631255553
3. **Belényi, E.**: Többszörös kisebbségben: a nagyváradi siket közösség magyar tagjainak identitása és társadalmi inklúziós esélyei. In: A tudomány szolgálatában: PEEM IX. Ph.D. Konferencia [elektronikus dokumentum]. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest, 162-172, 2014. ISBN: 9789638991535
4. **Belényi, E.**: A fogyatékos társadalmi modelljének alkalmazási lehetőségei a siketoktatásban. In: Társadalomtudományi Tanulmányok V. : Szociálpedagógiai Tanulmányok. Szerk.: Gortka-Rákó Erzsébet, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 47-64, 2012. ISBN: 9789633182789
5. **Belényi, E.**: Fogyatékos és esélyegyenlőség oktatáspolitikai perspektívában. In: Új kutatások a neveléstudományokban 2010. Törekvések és lehetőségek a XXI. század elején. Románia esete. Szerk.: Kozma Tamás, Perjes István, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 197-206, 2011, (Új kutatások a neveléstudományokban, ISSN 2062-090X)

6. **Belényi, E.**: Hallássérült tanulók nyelvhasználata, nyelvi fejlesztése Romániában.
In: Határmenti pedagógus közösségek interkulturális kompetenciáinak erősítése = Fortificarea competențelor interculturale ale pedagogilor în zona de frontieră. Szerk.: Lipcsei Imre, Szent István Egyetem Pedagógiai Kara ; Nagyvárád : Partiumi Keresztény Egyetem, Szarvas, 127-142, 2010. ISBN: 9789632692210
7. **Belényi, E.**: Inkluzív nevelés: eredmények és perspektívák.
In: Társadalmi erőforrások, regionális együttműködés, gazdasági integráció. Szerk.: Szilágyi Györgyi, Flóra Gábor, Bernáth Krisztina, Partium Kiadó, Nagyvárád, 65-72, 2009. ISBN: 9786069218624

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

8. **Belényi, E.**: Accesul persoanelor cu dizabilități auditive la educație și informație: obstacole și oportunități.
In: Határmenti pedagógus közösségek interkulturális kompetenciáinak erősítése = Fortificarea competențelor interculturale ale pedagogilor în zona de frontieră. Szerk.: Lipcsei Imre, Szent István Egyetem Pedagógiai Kara ; Nagyvárád : Partiumi Keresztény Egyetem, Szarvas, 143-157, 2010. ISBN: 9789632692210

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

9. **Belényi, E.**: Students with Disabilities in Higher Education.
In: Students in a Cross-Border Region. Higher Education for Regional Social Cohesion. Eds.: Zoltán Györgyi, Zoltán Nagy, Editura Universității din Oradea, Oradea, 97-110, 2012. ISBN: 9786061009923

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

10. **Belényi, E.**: Szociális dimenziók a fogyatékossgal élő tanulók oktatása-nevelése terén.
Acta Med. Sociol. 3 (4-5), 41-60, 2012. ISSN: 2062-0284.
11. **Belényi, E.**, Flóra, G.: Kompenzáció (és)/vagy inklúzió? Fogyatékkal élő személyekkel kapcsolatos közpolitikák Romániában.
Hum. Innov. Szle. 1 (1-2), 130-142, 2010. ISSN: 2062-0292.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

12. **Belényi, E.**, Flóra, G., Szolár, É.: Minority Higher Education in Romania: a Contextual Analysis.
HERJ. Special issues 1., 109-133, 2012. ISSN: 2062-9605

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

13. **Belényi, E.**: Deaf Identity and Social Exclusion: a Case Study in Western Romania.
EURJSEA. 2 (2), 52-67, 2014. ISSN: 2344-6390.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (2)

14. Molnár, E., **Belényi, E.**: Terepmunka - terepgyakorlat a szociálpedagógus és a szociális munkás képzésben. *Belvedere Meridionale, Szeged, 107 p., 2012. ISBN: 9789639573765*
15. Flóra, G., **Belényi, E.**: A társadalmi inklúzió szociológiája. Partium Kiadó, Nagyvárad, 135 p., 2009. ISBN: 9786069218679

Magyar nyelvű könyvrészek (5)

16. **Belényi, E.**, Flóra, G.: A társadalmi-nevelési inklúzió eszmerendszerének alkalmazási lehetőségei a szociális munkás képzésben.
In: Szociális szakemberek képzése határon innen és túl. Szerk.: Rákó Erzsébet, Szabó Gyula, *Belvedere Meridionale, Szeged, 9-36, 2013. ISBN: 9786155372001*
17. **Belényi, E.**: Elmélet és gyakorlat egységében: Szociális szakemberképzés a Partiumi Keresztény Egyetemen.
In: *Aprofundarea cooperării transfrontaliere în formarea și orientarea profesională a specialiștilor în educație și asistență socială = Határmenti együttműködés erősítése a szociális szakemberek képzése és munkaerő-piaci orientációja területén.* Szerk.: Flóra Gábor, Szűcs Enikő, Partium Kiadó, Nagyvárad, 144-161, 2013. ISBN: 9786068156583
18. **Belényi, E.**: Fogyatékkal élő fiatal felnőttek képzése egy esettanulmány tükrében.
In: *Felnőttképzés és társadalmi esélyegyenlőség a Bihar - Hajdú-Bihar Euró régióban - Educația adulților i egalitatea de șanse în Euroregiunea Bihor - Hajdú-Bihar.* Szerk.: Szilágyi Györgyi, Flóra Gábor, Partium Kiadó, Nagyvárad, 115-126, 2012. ISBN: 9786068156422
19. **Belényi, E.**, Flóra, G., Hausmann, A., Szolár, É.: Onazonosság és megújulás: Az intézményépítés két évtizede a Partiumi Keresztény Egyetemen.
In: *Kisebbségi felsőoktatás és a Bologna-folyamat.* Szerk.: Kozma Tamás, Pataki Gyöngyvér, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 149-178, 2011, (Régió és oktatás, ISSN 2060-2596 ; 8.) ISBN: 9789633181089

20. **Belényi, E.**, Flóra, G., Hausmann, A., Szolár, É.: Újrateremtve önmagát: A partiumi magyar egyetemépítés két évtizede.

In: A Partium esete. Szerk.: Kozma Tamás, Ceglédi Tímea, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD-Hungary), Debrecen, 33-41, 2010, (Régió és oktatás, ISSN 2060-2596 ; 7.) ISBN: 9789634734093

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2016.07.08.

